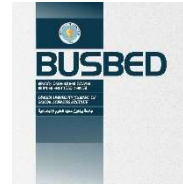

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 20.07.2023
Kabul Tarihi : 11.10.2023

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1330143>

YAŞAR KEMAL'İN DAĞIN ÖTE YÜZÜ ROMAN DİZİSİNDE YAŞAMA TUTUNMA ÇABASININ MARKSİST ELEŞTİRİ KURAMI BAĞLAMINDA TAHLİLİ*

Nurullah ULUTAŞ¹

ÖZ

Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Yaşar Kemal, 40'ı aşan yapıtıyla Van Gölü havzasından başlayarak Doğu – Güneydoğu Anadolu ve Çukurova'da yaşayan halkın folklor, gündelik yaşam, töre, masal, efsane, destan, atasözü, ninni, bilmece, lugaz, türkü, deyiş, düğün, ağıt, doğum ve ölüm törenleri başta olmak üzere tüm kültürel öğelerini yansıtan bir kültür hazinesidir. Anadolu insanının kültür ve sanat hayatı da türküler, masallar, efsaneler, ağıtlar, bilmece, ninniler, halk öyküleri vasıtasıyla Yaşar Kemal'in yapıtlarına yansır. O, Anadolu insanını edebiyat düzlemine taşıyan biridir. Onun yapıtlarında Anadolu insanının saf ve masum yapısı yanında feodalite ve töreden kaynaklı şiddete dayalı kişiliğini de görmek mümkündür. Yaşar Kemal, edebiyatımızda toplumsal gerçekçi romanın temsilcilerinden olduğu için ele aldığı konular birebir Türk toplumunun her kesiminin sosyal yaşantısının yansımaları olarak okunabilir. Onun yapıtlarında Anadolu insanının saf ve masum yapısı yanında feodal yapıdan kaynaklanan adaletsiz gelir dağılımı sonucu ortaya çıkan büyük yoksulluğu da görmek mümkündür. Çukurova insanının yoksulluğu ve çaresizliğini onun birçok romanında görmek mümkündür. Özellikle *Dağın Öte Yüzü* Roman Serisi (Oradirek /*Dağın Öte Yüzü* - I, Yer Demir Gök Bakır / *Dağın Öte Yüzü* - II ve Ölmez Otu / *Dağın Öte Yüzü* - III romanları, Çukurova halkının yaşam koşullarının zorluğunu ve bu insanların yaşama tutunma çabalarını yansıtır. Bu romanlarda yoksullukla birlikte feodal sistemin getirdiği sömürü düzeni, ekonomik adaletsizlik, batıl inançlar, inanç sömürüsü, insan – doğa ilişkisi, politik baskı ve toplumsal şiddet gibi temalar da yan tema olarak verilir. Bu çalışmada, Yaşar Kemal'in *Dağın Öte Yüzü* Roman Serisindeki üç romanda Anadolu insanının yaşamak için çektikleri çileler ve bu insanların yaşama tutunma çabaları Marksist Eleştiri Kuramı bağlamında analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaşar Kemal, *Dağın Öte Yüzü*, Marksist Eleştiri Kuramı, İnsan ve Doğa, Toplumsal Sömürü

* Bu makale, 3-5 Mayıs 2023 tarihleri arasında Bitlis Eren Üniversitesi tarafından düzenlenen "Uluslararası Tarih, Kültür, Dil ve Sanat Bağlamında BİTLİS" Sempozyumunda sunulan bildiri metninin genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

¹ Prof. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nurullahulutas@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-1447-3736>

Article Type : Research Article
Date Received : 20.07.2023
Date Accepted : 11.10.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1330143>

AN ASSESSMENT OF YAŞAR KEMAL'S SURVIVING EFFORTS IN *THE OTHER SIDE OF THE MOUNTAIN* NOVEL SERIES IN THE CONTEXT OF MARXIST CRITICAL THEORY

Nurullah ULUTAŞ¹

ABSTRACT

Yaşar Kemal, one of the important writers of Turkish literature, with his more than 40 works, starting from the Van Lake basin, the folklore, daily life, customs, tales, legends, epics, proverbs, lullabies, riddles, lugaz, folk songs of the people living in East - Southeastern Anatolia and Çukurova. It is a cultural treasure that reflects all its cultural elements, especially saying, weddings, lament, birth and death ceremonies. The cultural and artistic life of the Anatolian people is also reflected in Yaşar Kemal's works through folk songs, tales, legends, elegies, riddles, lullabies and folk tales. He is someone who carries the Anatolian people to the level of literature. In his works, it is possible to see the pure and innocent nature of the Anatolian people, as well as the violent personality stemming from feudalism and custom. Since Yaşar Kemal is one of the representatives of the social realist novel in our literature, the subjects he deals with can be read as a reflection of the social life of every segment of Turkish society. In his works, besides the pure and innocent nature of the Anatolian people, it is possible to see the great poverty that emerged due to the unjust income distribution arising from the feudal structure. It is possible to see the poverty and helplessness of the people of Çukurova in many of his novels. In particular, *The Other Side of the Mountain* Novel Series (*Ortadirek / The Other Side of the Mountain - I, Yer Demir Gök Bakır / The Other Side of the Mountain - II and Ölmez Grass / The Other Side of the Mountain - III*) reflect the difficulty of living conditions of the people of Çukurova and their efforts to cling to life. In the novels, themes such as the exploitation order brought by the feudal system, economic injustice, superstition, belief exploitation, human-nature relationship, political oppression and social violence are also given as sub-themes. In this work, the ordeals of Anatolian people in the three novels of Yaşar Kemal's *The Other Side of the Mountain* Novel Series and their efforts to hold on to life will be analyzed in the context of Marxist Critical Theory.

Keywords: Yaşar Kemal, *The Other Side of the Mountain*, Marxist Critical Theory, Man and Nature, Social Exploitation

¹ Prof. Dr., Bitlis Eren University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, nurullahulutas@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1447-3736>

1. GİRİŞ

Yaşar Kemal, Türk edebiyatında Anadolu insanının yaşamını ve saf dünyasını en gerçekçi ve samimi bir tarzda anlatan yazarlarımızdan biridir. Her ne kadar üzerine yapılan akademik çalışmalar ve edebiyat hocalarının tanımlamasıyla Sosyalist Gerçekçi bir ideolog olarak tanıtılsa da onun hemen her kesim tarafından sevilmesinin ve yapıtlarının kırktan fazla dile çevrilmesindeki hikmet; insanımıza samimi yaklaşımıdır. O; Anadolu insanının yaşamını, acılarını, sancılarını, gündelik yaşamını, yoksulluğunu, ufak şeylerle mutlu olmasını, kan davalarını, ufak iktidar mücadelelerini, gelenek göreneklerini, adetlerini, inançlarını, hurafelerini, insanların birbirlerine uyguladığı şiddeti, ufak yerleşim yerlerindeki iktidar mücadelelerini, mal ve arazi kavgalarını anlatırken kesinlikle ideolojik bir kaygı taşımaz. Bu kendine özgü dünyada evrensel temalar yakalamaya ve onu dünyada aydınların tartıştığı ideolojiler bağlamında yorumlamaya çalışır.

1.1. Araştırmanın Amacı

2023 yılı, Yaşar Kemal'in 100. Doğum yıldönümü olup yazar, eserlerinde anlattıklarıyla Van'dan Toroslar'a kadar Anadolu'nun kültür hafızası olduğunu kanıtlar. Yapıtlarında doğaya, insanlar kadar yer veren yazar, Yalnız betimlemeleri ve imgeleriyle değil, insanın doğayla kurduğu ilişkinin önemine dikkat çeken perspektifiyle varoluşu yeniden yorumlar. Bu nitelikleriyle Türk edebiyatının yanı sıra dünya edebiyatının en önemli yazarlarından biri olarak kabul gören bu yazarın *Dağın Öte Yüzü* Roman Serisi (Ortadirek /Dağın Öte Yüzü - I, Yer Demir Gök Bakır / Dağın Öte Yüzü - II ve Ölmez Otu / Dağın Öte Yüzü – III romanlarında insanın yaşama tutunma kaygısı ve yaşadıklarını analiz etmeyi amaçlamaktayız.

1.2. Araştırmanın Önemi

Türk edebiyatında yapıtları 40'tan fazla dile çevrilen Yaşar Kemal'in Doğumunun yüzüncü yılında kendisini hatırlatmak ve Cumhuriyetin ilk yıllarında henüz kurulmuş bir devletin ücra köylerinde yaşanan geçim sıkıntısı, politik, sosyolojik ve insani krizlerin analiz edilmesi edebi yapıtlarla da mümkündür. Yapıtlarıyla her zaman dönemine tanıklık eden bir yazar olarak Yaşar Kemal, *Dağın Öte Yüzü* Roman Serisi (Ortadirek /Dağın Öte Yüzü - I, Yer Demir Gök Bakır / Dağın Öte Yüzü - II ve Ölmez Otu / Dağın Öte Yüzü – III romanlarında insanı ve doğayı iç içe anlatmayı yeğler. Bu anlatılar destansı ve epik bir niteliğe sahip olup uzun betimlemeler ve şiirsel söyleyişlerle okuyucuyu etkiler. Bu çalışmanın insanı ve hayatı tanıma anlamında önemli olduğuna inanmaktayız. *Dağın Öte Yüzü* Roman Serisi (Ortadirek /Dağın Öte Yüzü - I, Yer Demir Gök Bakır / Dağın Öte Yüzü - II ve Ölmez Otu / Dağın Öte Yüzü – III romanları da yazarın benzer kaygılarla kaleme aldığı romanlardan bazılarıdır. Yazarın bu üç romanı Anadolu köylüsünün yaşamak ve hayatta tutunmak için nasıl bir mücadele içine girdiğini ve yarattıkları düş dünyasında girdikleri çileli yolculuğu ve bir umut gibi yüreklerinde taşıdıkları Çukurova hayaline ulaşmalarının hikâyesini anlatır. Yalak köylüleri için Çukurova umudun, zenginliğin, bereketin ve mutluluğun sembolüdür.

Yaşar Kemal; romanları üzerine farklı analizler yapmaya müsait bir yazardır. *Dağın Öte Yüzü* üçlemesi bu çalışmada Marksist Eleştiri bağlamında analiz edilecektir. Marksizm; temelde ekonomik bir ideoloji olarak görülse de sosyolojik, ekonomik, siyasal ve felsefi yönü de olan bir anlayıştır: “Marksizm (veya Marxizm), 19. yüzyılın ikinci yarısında Karl Marx ve Friedrich Engels'in çalışmalarına dayanan felsefi, iktisadi, siyasal ve toplumsal bir yaklaşımdır. Daha resmî tanımıyla Marksizm, özellikle de toplumsal sınıf ilişkilerini, sosyal çatışmaları ve sosyal dönüşümü diyalektik bir perspektiften inceleyen, tarihsel gelişimi materyalist (daha isabetli ifadesiyle tarihsel materyalist) bir bakış açısıyla yorumlayan, sosyoekonomik bir analiz yöntemidir. Marksizm'in temelleri, 19. yüzyılda yaşamış Alman filozofları Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından atılmıştır.” (Özkaya, 2021).

Marksizm'de emek her şeyden önemlidir. İnsanların yaşam standardını harcadığı emek belirlemelidir. Marx en başta, emeğin kültür ve zenginliğin kaynağı olması için toplumsal emek zamanı ile ifade edilmesi gerektiğini vurgular ve Lassalle'cılarının emeğin ne olduğu hakkındaki görüşlerini sert bir şekilde eleştirir. “Emeğin toplumsal bakımdan gelişmesi ve böylece zenginliğin ve kültürün kaynağı olması ölçüsünde, emekçiler arasında yoksulluk ve yoksunluk, emekçi olmayanlar arasında da zenginlik ve kültür gelişir” (Marx ve Engels, 2002: 35; Miliband, 1989: 126). Ona göre insanlar, harcadıkları emekler ölçüsünde mutluluk ve zenginliği hak eder. Oysa gelişen kapitalist dünya emek harcadıkça insanları yoksullaştıran tam zıddı bir anlayışı benimser ve bu da adaletsizliğe yol açar: “Marksizm çerçevesinde kapitalist düzen hem teorik hem de pratik çerçevede "ezen" ve "ezilen" arasındaki bir sınıf çatışması olarak görülür. "Kapitalist düzen" olarak isimlendirilen bu düzen (veya Marx'ın deyimi ile burjuva toplumu), işçileri kendi biricik emeklerine yabancılaştırmak ile kalmaz, aynı zamanda *doğası gereği*, kaçınılmaz olarak toplumsal ve ekonomik krizler üretir. O halde yapılması gereken şey, kapitalizmin antidotu olarak sosyalizmi inşa etmek için gerekli olan tüm araçların kullanılması ve burjuva düzeninin ortadan kaldırılmasıdır.” (Özkaya, 2021).

Modern dünyada tercih edilen ve dünyayı yönetenler aracılığıyla yeri her geçen gün sağlamlaştırılan kapitalizm, insanlar arası gelir adaletsizliğini artırmaktan, tarım ve hayvancılığı bitirmekten, üretimi yok etmekten, kırdan

kente göçü zorunlu kılmaktan ve yoksulluğu artırmaktan başka bir iş yapmıyor: “Kapitalist inşa süreci, bu çelişkileri farklı bir düzleme taşımıştır: İşsizler ordusu, bozulan gelir dağılımı, bölgeler arası farklılıkların büyümesi, kırdan kente göç, yoksullaşma (Anderson, 1982: 72). Devlet kapitalizminin temel işlevi, sadece kapitalist sistemin ayakta kalması için gerekli olan çerçeveyi oluşturmak değil, kaynakları burjuva sınıfsallaşmasına hizmet edecek şekilde dağıtmaktır. Bu model çerçevesinde hızlı bir birikim süreci yaşanmaktadır. Devlet, bu yeni burjuvaziyi, gümrük duvarlarıyla, uluslararası rekabetten de korumaktadır (Miliband vd., 1990: 21).”

Kapitalizm, dünyayı yönetmekte olan güç sahiplerine güçlerini her geçen gün katlama imkânı sunduğu için tercih edilen ve taraftarı her geçen gün artan bir sistem olmayı sürdürmektedir. Ekonomi & Politika işbirliğini söylemeye gerek yok. Politik güç; ancak yüksek bir ekonomik güçle elde edilir. Aksi takdirde medyayı elinde bulduran zengin sınıf birkaç yalan haberle en adil ve halktan politik oluşumları yok etmeye muktedirdir. Bu nedenledir ki ülkelerin meclislerinde çıkarılan yasalar, zenginlerin refahını artırma amacı da taşımaktadır: “Böylece her yasama faaliyeti bir kazan kazan formülü ile bu dev makinenin istikrarını sağlar. Devlet hem vergi çıkararak kasasını doldurur, içki/şarap tüketimini frenler hem de burjuvazi köylülerin yoksullaşmasını izler ve vergileri bahane ederek bir yandan fiyatlarla oynar diğer yandan sömürü koşullarının güvenliğini artırmak için fırsat bulur. Bir taşla birden çok kuş vurma geleneği, dönüp dolaşıp proletaryanın ve diğer güçsüzleşmiş halk kesimlerinin başına patlar, yoksulluk ve yoksunluk istikrarlı bir şekilde büyür (Callinicos, 1995: 36).

Marksizm, aslında 19. Yüzyılda henüz gelişmeye başlamış kapitalizmi yok etmek ve yerine halkın, yoksulların, proleter sınıfın egemen olmasını öngören bir sistem olarak ortaya çıkar: “Marx’a göre proleter bir devrim ile tarihsel gelişim devam edecek ve sınıfsal ilişkilerdeki değişim diyalektik bir biçimde ayaklarını tekrar yere basacaktı: Marx, bu döneme sosyalizm diyordu. Sosyalizm ile sömürü, diğer bir deyişle kapitalizm ortadan kalkacak ve üretim araçları kolektifleştirilecektir. Az önce de söylediğimiz gibi, her ne kadar Marx bu konuda hiçbir beyanda bulunmamış olsa da modern Marksist akımlar arasındaki yaygın bir kabule göre, sosyalizm ara evredir; bir diğer deyişle, asıl hedef olan komünizme geçmek için bir "hazırlık dönemi"dir.” (Özkaya, 2021). Marksist Eleştiri, ekonomik ve sosyolojik yönleri olmakla birlikte George Lukacs ve Lucien Goldmann bu kuramı, Marksist doktrinin ilkeleri doğrultusunda ilk kez edebi eserlere uyarlar. (Filizok, vd., 2019: 91)

Yaşar Kemal’in yaşamı ve yapıtlarının ortaya çıktığı ortam bu kuramın ilkeleriyle örtüştüğü içindir ki onun eserlerini bu kuram açısından inceleme gereği duyduk. Romanlarında anlattığı trajediler ve yoksullukların çoğu bizzat yaşadıklarından ve gözlemlerinden ortaya çıkar: “Kemal Sadık Gökçeli, edebiyattaki adıyla Yaşar Kemal Türk edebiyatını dünya çapında temsil eden en büyük yazarlar arasındadır. 1915’te Rusların Van’ı işgal etmesiyle Luvan aşiretine bağlı olan aile, Van’ın Van’ın Muradiye ilçesine bağlı Ernis (bugün Ünseli) köylünden Diyarbakır’a, Harran’a ve son olarak da Çukurova’ya göç eder. Bir buçuk yıl süren bu göçün sonunda Türkmenlerden oluşan Gökçeli aşiretinin yaşadığı (bugün Osmaniye’ye bağlı) Kadırlı ilçesi, Hemite köyüne (Bugün Gökçecadam) kadar gelen aile, burada Kürt kökenli tek ev olarak yerleşir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmese de güvenilir kaynaklarda 1926) doğduğu kaydedilen Yaşar Kemal’in babası Sadık Efendi, annesi Nigar Hanım’dır. Evde Kürtçe, dışarıda Türkçe konuşulan bir ailede büyür.” (Yiğitler, 2022: 13).

Yaşar Kemal, hayatı boyunca büyük zorluklar yaşamıştır. Eserlerindeki samimiyet ve romanlarının okurları tarafından sevilmesinin asıl nedenlerinden biri de bu olmalı diye düşünüyorum: “Her büyük yazar gibi, Yaşar Kemal de ilk travmalarını çok küçük yaşlarda deneyimler. İlki, iki üç buçuk yaşına geldiğinde kurban kesimi sırasında halasının eşinin elinden kaçan bıçakla bir gözünün kör olmasıdır. Diğerisi ise henüz dört buçuk yaşındayken babasının Van’dan göç sırasında ölümünden kurtardığı Yusuf adındaki evlatlık tarafından Yaşar Kemal’in gözleri önünde bıçaklanarak öldürülmesidir. Bu olaydan sonraki saatlerde sabahlara kadar feryat figan ağlayan yazar, yaşadığı sarsıntının etkisiyle kekeme olur” (Yiğitler, 2022: 13).

Yazarın yapıtlarının çoğunda yoksul insanların veya yoksulluğun anlatılmasında da yine Yaşar Kemal’in biyografisinin etkili olduğunu görürüz. Annesi Nigar Hanım’ın eşinin intikamını alması şartıyla evlendiği Sadık Bey’in kardeşi Tahir, kısa zamanda ailenin servetini tüketir; bir zamanlar refah içinde olan aile fakirliğe sürüklenir. Yaşar Kemal uzun mesafeler, yatılı okullar ve türlü zorlukla geçen kısa eğitim hayatına devam edebilmek için küçük yaşlardan itibaren farklı işlerde çalışarak (Yiğitler, 2022: 13) hayata tutunmaya çalışır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Modernizmle birlikte insan eksanlı nitel çalışmalarda sosyoloji, psikoloji, edebiyat, tarih ve antropoloji gibi alanlarda yapılan çalışmalara doğal, yorumlayıcı (hermenötik alan araştırması gibi isimler verildiği görülür (Baltacı, 2017). Ele aldığı problemi çözmeye çalışırken gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerini kullanarak sübjektif bir değerlendirme yapan bu anlatım tekniğini kullanan edebiyat alanındaki araştırmacılar daha çok metin tarama yöntemine başvurur. (Seale, 1999).

Nitel araştırma yöntemlerinde doküman analizi bir veri toplama yöntemi olarak kullanıldığından (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmada Yaşar Kemal'in *Dağın Öte Yüzü* Roman Serisi (Ortadirek /Dağın Öte Yüzü- I, Yer Demir Gök Bakır / Dağın Öte Yüzü - II ve Ölmez Otu / Dağın Öte Yüzü – III romanları veri kaynağı olarak kullanılmış olup bu romanlarla birlikte edebiyat - eleştiri, sosyoloji, psikoloji ve felsefi kaynaklara da başvurulmuştur. Doküman analizi sürecini dokümanlarda dâhil edilecek kriterleri belirleme, doküman ve veri toplama, temel analiz alanlarını belirleme, dokümanı kodlama, doğrulama ve analiz etme olarak sınıflar. Analiz sürecini yönlendiren birbiriyle ilişkili iki ilke tarafsızlık ve güvenilirliktir. Bir analiz, aynı belge setini benzer koşullar altında analiz etme fırsatı verildiğinde başka bir okuyucunun aynı genel sonuca ulaşması durumunda güvenilir olarak kabul edilir (Altheide, 1996'dan akt. Kırıl, 2020: 81).

2.2. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Bu çalışmada Nitel Araştırma Yöntemlerinden metin analizi modeli kullanılmıştır. Yaşar Kemal'in *Dağın Öte Yüzü* Roman Serisi (Ortadirek /Dağın Öte Yüzü- I, Yer Demir Gök Bakır / Dağın Öte Yüzü - II ve Ölmez Otu / Dağın Öte Yüzü – III romanları taranarak analiz edilmiş, romanların özetleri verildikten sonra yoksulluk ve emek kavramları arasında bir korelasyon olup olmadığı tespit edilmiştir. Çıkan veriler, sosyolojik, psikolojik ve teorik kaynaklarla harmanlanıp yorumlanarak bir sonuca bağlanmıştır.

3. BULGULAR

Dağın Öte Yüzü üçlemesi de Yaşar Kemal'in Yoksul Anadolu köylüsünün hayata tutunmak için katlandığı sıkıntıları anlatır. Bu seri üç romandan oluşur. *Ortadirek*, *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinin ilk romanı olup 1959'da *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edildikten sonra 1960'ta Remzi kitabevi tarafından ilk baskısı yapılır. Romanda Yalak Köylülerinin yaşamak için çektikleri zorluklar ve Çukurova'ya pamuk toplamaya giderek yaşamlarını sürdürme çabaları anlatılır. Köylüler, tüccar Adil Efendi'den veresiye aldıklarını, pamuk topladıktan sonra ödemektedir. Çoğunlukla da aldıkları para borçlarını ödemeye yetmez. Her yıl köyün en yaşlısı Koca Halil'in döngüle dikenine bakarak tayin ettiği ovaya inme vaktinin ardından yaklaşık 15 gün süren bu yolculuk sonunda bir buçuk ay çalışmak suretiyle pamuk toplayan köylüler, bu pamukları satarak yaşama tutunmaya çalışır. Ağayla iş birliği yapan Muhtar Sefer, köylüyü sürekli ağaya muhtaç kılmak için her sene en verimsiz toprakları seçerek köylünün ekonomik olarak güçlenmesini engeller. Romanda olayların yaşandığı süreçte de bu olay gerçekleşir. Köylüler her defasında kendilerini Ağaya satan Muhtar Sefer'e karşı gelerek başka bir tarlaya gitmek ister. Uzunca Ali, Taşbaşıoğlu Memet, Öksüzdoğan, Koca Halil, Öksüz Duran, Gümüşbaşıoğlu'nun başını çektiği bu ekip zaman zaman bir araya gelip planlar yapsa da aralarında birlik olmadığı için Muhtar, onların oyununu bozar. Roman aslında Yalak köylülerinin Çukurova'ya göç sürecini Uzunca Ali'nin ailesi ekseninde işler. Uzunca Ali'nin analığı Meryemce Ana, köyün tek atına sahiptir ve Koca Halil'le eski bir husumetten dolayı araları açıktır. O yıl Koca Halil, atı olmadığı için ve onca yolu yürüyerek nasıl gideceğini düşündüğü için birkaç gün geç haber verir. Bu stresle yolculuk başladığında Uzunca Ali, yaşlı Koca Halil'in yolda yürüyemediğini görünce onu da annesinin tergisine alır. Meryemce oğluna çok kızar ve yol boyunca söylenir. Çünkü at zaten yaşlı ve çelimsizdir. Şiddetli yağmura yakalanan köylüler, hızlanarak bir ormana sığınır, fakat Meryemce ve Koca Halil geride kalır. Zaten yaşlı ve hasta olan at bir süre sonra çöker ve yürüyemez. Koca Halil, kafilye yetişerek durumu bildirir. Köylüler Çukurova'ya doğru yürümeye devam ederken Ali, karısını ve çocuklarını alarak geri döner. Annesinin inatçı kişiliği, atın ölümü, yağmur, annesinin söylenmesi yol boyunca devam eder. Zaman zaman annesini de sırtlayan Ali'nin yaşadığı trajedi ve psikolojik sıkıntılar, iç konuşmalar roman boyunca gerilim yaratır. Romanın sonunda Muhtar Sefer, köylüleri yine aldatmış ve onları kozası olmayan verimsiz bir pamuk tarlasına muhtaç bırakır. Köylüler, şimdiden kışın nasıl geçineceğini kara kara düşünür.

Ortadirek romanı, Anadolu köylüsünün yaşama tutunmak için ne büyük sıkıntılar yaşadığını gösterir. Yoksulluk, adeta köylünün kaderidir. Yaşar Kemal de roman boyunca, yazarlığının ustalığıyla ekmek kazanmanın yarattığı psikolojik baskıyı o kadar güzel anlatır ki okuyucu gerilir. Dostoyevski romanlarında da öne çıkan psikolojik okumaya bu romanda da rastlanır.

Yaşar Kemal, ağır koşullar altında yaşayan insanların yarattıkları düş dünyasıyla hayata tutunmalarını bu roman serisinde dile getirmeye çalışır: “Bu üçlü çok ağır, çok zor koşullar içinde yaşayan sonsuz bir dirençle yaşamını sürdüren insanların hikâyesidir. (...) insanoğlu sıkıştıkça, zorluklarla karşılaştıkça yaratmış, (yaratmak) zorluklardan böylece kurtulmuştur. Doğanın katı gerçekleri çok ağır bastığında da kurtuluş umudu kalmadığında da yaratıcılığını genişletmiş, kendisine bir düş, bir mit, bir efsane dünyası kurmuştur. Eğer insanın bir düş, bir efsane yaratma niteliği olmamış olsaydı, belki de insanoğlu olmazdı. Bu düşüncelerden yola çıkarak insanı şöyle tanımlayabiliriz. İnsan mit yaratan bir mahlûktur” (Katar Bolat, 2006: 50).

Yaşar Kemal *Ortadirek* romanında da Yalak köylülerinin yaşadığı ekonomik zorluğa ve hayatta kalmak için çektikleri acılara değinir. Açlık, köylünün en önemli problemlerinden biridir. Uzunca Ali'nin annesi Meryemce, inat edip küsünce ve oğluna zorluk çıkarınca Ali, sinirlenir ve çocuklarının açlıktan öleceğini düşünür: “Bu yıl pamuk toplayamayacağım. Çoluk çocuğum açlıktan kırılacak.” (Yaşar Kemal, 1991: 182) diyerek ailesi için kaygılarını dile getirir.

Roman boyunca Meryemce, inadı ve huysuzluğu yüzünden oğluna zorluk çıkarır. Oğlu sırtındaki yük ağır olmasına rağmen hem çocuklarını hem karısını hem de inatçı annesini Çukurova'ya ulaştırmanın telaşını yaşar. Annesi sürekli inat edip ona oyunlar oynadıkça o köylülerden uzak kalır ve herkes tarlaların bol ürün veren kısımlarını kaparken ona çorak bölgeler kalacak ve bu yüzden pamuk satamayacak ve borçlarını ödeyemeyeceklerdir. Romanın değişik bölümlerinde Ali'nin bu kaygıları satırlara yansır. Uzunca Ali, karısı Elif'le konuşurken pamuk toplamaya yetişemedikleri gün borçlarını ödeyemeyeceklerini, Muhtar Sefer'in köylüyü yine kandırıp beş paraya muhtaç bırakacağını söyler: “Olmaz, olmaz! Ulaşamazsam, onlar gideli çok oldu, ulaşamazsam çoluk çocuğum aç, çıplak kalır. Borcumu da ödeyemezsem, Adil Efendi de ağzıma sıçar. Ben ulaşamazsam köylü Muhtara, Delice Bekire kul olur, kul olur avrat. Köylü verimsiz tarlalarda sürünür, sürünür, köye beş parasız döner” (s. 101).

Uzunca Ali, kendi çocuklarını doyurmanın derdindeyken bir yandan da köylünün Muhtar Sefer'e kulluk etmesinin önüne geçmenin hesaplarını yapar. Bu yüzden yetişip köylüleri de uyarmak, uyandırmak ister. Gerçi seri boyunca onun ve Taşbaş Memet'in bu yöndeki çabaları işe yaramaz. Köylüler onları satıp yeniden Muhtar Sefer'in yanında yer alacaktır. Romanda Meryemce eski bir meseleden dolayı Koca Halil'le küstür ve Halil'in atına binmesini istemez. Halil'i atına bindiren oğluna da kızar. Uzunca Ali, Koca Halil'e pamukların açma zamanını haber verdiği için minnettar olduklarını aksi halde açlıktan öleceklerini söyler: “O Koca Halil'e hiçbir diyeceğimiz yok. O olmasaydı, biz bu yıl çoluk çocuk iyice, iyice çıplak kaldıydık. Hem de aç. Hem de sefil. Açlıktan gözlerimize karıncalar üşüşürdü” (s. 244).

Romanda zamanında köyde açlık ve yoksulluk artınca Koca Halil'in Meryemce'nin kocası İbrahim'i de alarak at hırsız Aslan Ağa'nın çetesine katıldığından da bahsedilir. Yazar, bir anlamda yoksulluğun eskiden de bu köyün kaderi olduğunu söylemek ister: “Kıtlık, kıyamet. fıkarcılık, açlık. İş güç yok. Köyde erkeklere hiç mi hiç iş kalmamış” (s. 253).

Bu köyün yoksulluğu türkülerine de yansır. Köyde yaşayan Kel Âşık'ın söylediği türkülerde de yoksulluk teması işlenir: “Karanlık gecede... Kolum üstüne... Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm... Üç derdim var birbirinden ayrılmaz...” (s. 339).

Şahin ve Topdaş, 2016'da romanla ilgili yazmış oldukları makalede sosyolojik çözülmeye ve adaletsizliğe yol açan yoksulluğun Yaşar Kemal'in romanlarında toplumsal bir yazgıya dönüştüğünü belirterek şunları söyler: “Yoksulluk, çözümlü zemin hazırlayan ve bozulmayı hızlandıran sosyolojik ve ekonomik bir sebeptir. Toplumsal anlamda ekonomik kırılmanın başlıca nedeni olan fakirlik, Yaşar Kemal'in romanlarında toplumsal bir yazgıya dönüşür. Ekonomik yetersizliğin sebeplerini ve köylünün yaşayışındaki etkilerini dile getiren romanlarda yoksulluk, insanların çevresini kuşatarak olması gerektiği gibi yaşamalarını engellemektedir. Bu yüzden roman karakterlerinin hareket noktası olan yoksulluk, aşılması gereken engellerdendir. Öyle ki romanın çocuk karakterlerinin konuşmalarında bile temel konu olan yoksulluk, ciddi bir sosyolojik problemdir. “Hasan: ‘Acıkmasak’ Ummuhan: ‘Heye’ dedi. ‘Sahi, hiç acıkmasak...’ Hasan: ‘ Ah şu boğaz olmasa!’” (*Yer Demir Gök Bakır*, 2015: 28'den akt. Şahin, & Topdaş, 2016: 472).

Romanın ilk bölümlerinde Yalak köylüleri Çukurova'ya gitmek için yola çıktıklarında Uzunca Ali'nin yaşlı ve hasta da olsa bir atı vardır. Yüklerinin bir kısmını bu ata taşıttıkları için bir anlamda şanslıdırlar. Arada annesini de ata bindirir. Fakat Uzunca Ali'nin atı ölünce roman boyunca annesi, karısı ve çocuklarını bir arada Çukurova'ya taşımanın mücadelesini verir. Köylüler Çukurova'ya ilerlerken o, taşıdığı yüklere ek olarak annesini sırtında taşır, bir yandan da çocuklarıyla ilgilenir. İnatçı bir kadın olan Meryemce ise oğluna yol boyunca zorluk çıkarır ve sürekli kendisini sırtında taşımasını ister: “Yürüyüm de şu yokuşta öleyim, öleyim, e mi? İkinizin arasında. Öyle mi? Ben yokuş mokuş çıkamam kızım. Çıkamam Uzunca Ali'nin avradı. Ölümümü istiyorsunuz, gece gündüz Allah'a öleyim diye yalvarıyorsunuz. Öleyim diye götürüp Körmezarın orta yerine koyuyorsunuz. Şimdi de Süleymanlının yokuşuna vuracaksınız. Öyle mi? Ben öldüm işte. Canım cesedimden üzüldü. Bir adım, bir tek adım atamam. Sırtınıza alın çıkarın. Yokuşu çıkar sanırsınız. Öyle mi? Çıkar da yarı yolda ölür bellersiniz. Ölümüne can atarsınız, öyle mi? (s. 363).

Romanda Adil Efendi'nin borcuna karşılık köylünün her şeyini elinden alabileceği anlatılır: “Adil Efendi Müslümanım demez, evin kapısını söker de borcunun yerine alır götürür. Tarladaki yanık sabanı bile alır. Evdeki unu, çuvaldaki bulguru bile alır. Yarın değilse öbürsü...” (s.166).

Yalak köylüleri sezon boyunca gece gündüz demeden çalışmalarına rağmen bir türlü yoksulluktan kurtulamaz ve doğru düzgün karnını doyuramaz. Buna karşılık Adil Efendi, ekonomik olarak sürekli güçlenir ve kendisine muhtaç olan köylüleri sömürmeye devam eder. Ağalık, feodal kültürün egemen olduğu toplumlarda ağa ile halk arasında yarattığı ekonomik adaletsizlikle ağanın sahip olduğu maddi imkânlarla toplum üzerinde sürekli iktidarını geliştiren bir mekanizmaya sahip olmasına yol açar: “Ağa/Muhtar-Köylü Çıkmazında Toplum Gücün toprağa ve tarıma dayandığı bölgelerde sosyo-kültürel bir yapıyla pekiştirilen ağalık; feodalitenin getirmiş olduğu otoriter bir sistemdir. Toplum dış dünyadan uzaklaştırarak kurulu ve haksız bir düzene itaate zorunlu kılan bu sistem, özgürlük ve adalet arayışını doğurur. Bu iki arayış hem düşünsel hem de eylemsel başkaldırının temelini oluşturur.

Bireyler aradıkları adaleti bulamadıklarında bu durum kendilerini bir bakıma toplumun sözcüsü olmaya iter. Taşbaşıoğlu Memet ve Uzunca Ali, Muhtar Sefer tarafından idare edilen köylüye önderlik ederek reel durumu eleştirir. Farkındalık yaratarak Muhtar Sefer'le mücadele eden bu karakterler, "ben" olma algısına sahip bireylerin bir yansıması olarak belirir. Bu karakterlerden özellikle Taşbaşıoğlu Memet, bunu "akla dayanan, gerçekleri gösteren bir önder sıfatıyla değil, ironik olarak, bir ermiş sıfatıyla başarabilir" (Moran 2014: 144-145'ten akt. Şahin & Topdaş, 2016: 473).

Yazar, yoksulluğu o denli yoğun olarak okuyucuya hissettirir ki roman boyunca geçinme telaşı yaşayan karakterlerin kaygısı bir süre sonra roman okurunu da sarsar. Uzunca Ali, annesi yüzünden Çukurova'ya yetişemeyip borcunu ödeyememesi durumunda mahvolacağını şu sözlerle dile getirir: "Ali, Elif'in yalvarışlarıyla kendine geldi. Çocuklar aç, perişan kaldı bu kış, ulaşamadım işte. Ulaşamam da böyle giderse. Ben ne bok yeyim, söyle? Ne bok! Adil Efendi beni hapislerde süründürür. Ya köylü, ya Delice Bekir ırzı kırığı, ya Muhtar olacak zebani?" (s.188).

Romanda köylülerin yaşadığı yoksulluk, tek yiyecekleri olan tarhana ve bulgurla aktarılır. Üç roman halinde yazılan seride bu iki yemek dışında- *Ölmez Otu* hariç - neredeyse başka bir yemekten söz edilmez. Bu yemekler de genellikle yağsız yapılır. Yağ, çok zorlu hallerde kullanılır: "Ali: Bugünlük çorbaya yağ da koy. Anam içsin. Çok zabımdı fıkara. İğne iplik kaldı. Anam içsin. Yağlı yerini onun önüne sür." (s.224). Uzunca Ali, annesinin kendisine çektiediklerine rağmen ona iyi davranmaktan vazgeçmez ve eşini annesine iyi davranması konusunda uyandırır.

Dağın Öte Yüzü üçlemesinin ikinci kitabı *Yer Demir Gök Bakır*'dir. 1963 yılında basılan bu kitap Çukurova'dan eli boş dönen Yalak köylülerinin yaşadığı ekonomik yoksulluğu ve bu yoksulluğun onları sürüklediği batıl inançları ve kendi içlerinden birine "ermiş" sıfatı yükleyerek onun varlığı etrafında kümelenmelerini anlatır. Romanda her sene olduğu gibi Muhtar Sefer köylüyü aldatmış ve eli boş köylülere dönen köylüler Adil Efendi'ye borçlarını ödeyememiştir. Bundan dolayı kış çok çetin geçer ve köylü kış boyunca Adil Efendi'nin köye gelerek elindekileri alacağından korkmaktadır. Zaten yoksul olan köylü elindekilerle güç bela ayakta durmaktayken Adil Efendi'nin daha önce borcunu almak için köylere gittiği ve kadınların donlarına kadar her şeylerini aldığı haberleriyle huzursuz olmaktadır. Köy halkı öldüğünü zannettiği Koca Halil için mevlit okutsa da Meryemce buna inanmaz. Gerçekten de romanın sonraki bölümlerinde Koca Halil'in köylüden önce köye geldiği önce bir eve sonra buğday ambarına saklandığı anlaşılır. Pamukların açma zamanını köylüye geç haber verdiği için köylünün kendisinin linç edeceğine inanan Koca Halil, köylüden korkmaktadır. Oysa köylü onunla ilgilenmemektedir. Bir süre sonra ortadan kaybolan Koca Halil'in komşu köylülerden birine sığındığı ve sürekli kendi köyünü kötülediği anlaşılır. Romanda anlatılan öykülerden biri de Recep ve Hüsne arasında yaşanan aşktır. İki âşık yaşadıkları bu gayrimeşru ilişki ve Adil Efendi'nin zulmünden kaçarak kar fırtınasının olduğu bir gecede köyden çıkar ve birbirlerine sarılmış halde donarak hayatlarını kaybederler. Adil Efendi'ye borçlarını ödeyemeyen köylü kendi içlerinden biri olan Taşbaşıoğlu Memet'e "Ermiş" sıfatı vererek tüm korkularından ve yaşama kaygılarından sıyrılmamın yollarını arar.

Adil Efendiyle anlaşarak köylüye yoksul bir hayatı reva gören Muhtar Sefer her defasında oynadığı farklı bir oyunla köylü üzerindeki iktidarını korumaya çalışır. Önce köylüyle anlaşarak herkesin malını saklamasını, hayvanlarını köyün dışında bir mağaraya kapatmasını öğütleyen Muhtar; Adil Efendi'nin adamları gelip gizlenen köylüleri göremeyince giderler. Daha sonra olacakların kendi başının altından çıktığını öğreneceğini anlayan Adil Efendi'nin muhtarı cezalandıracağını düşününce bu defa Sefer, Yalak köyünün onurlu bir köy olduğunu ve borcunu ödeyeceğini söyleyerek köylülerin mallarını sakladıkları yerden çıkarmasını öğütler. Muhtar, kış boyunca Adil Efendi'nin köye gelip köylüden borcuna karşılık tüm malını alacağını söyleyerek köylüleri korkutsa da romanın sonuna kadar Adil köye gelmez. Köyde muhtarı dinlemeyen, ona tavır takılan ve mantıklı davranan yalnızca Taşbaşıoğlu Memet'tir. O, önceki yıl köylünün birlik olup başka bir pamuk tarlasına gitmesi konusunda köylüyü organize etse de köylü Muhtar Sefer'in tarafını tutarak onu yalnız bırakmıştır. Bu yüzden köylüye kızgındır ve köylünün her türlü cezayı hak ettiğini savunur. Adil Efendi'nin köye hiçbir şekilde gelmeyeceğini gelse de köylünün malını alamayacağını bilen tek kişi Taşbaşıoğlu Memet'tir. Onun bu kişiliği köylüde saygı uyandırır ve bir süre sonra köylülerden Memidik ve Zalaca başta olmak üzere birçok kişi Taşbaşıoğlu'nun ermiş olduğu ve bulunduğu yerde ışıklar yükseldiğini, hasta ve sakatları iyileştirdiğine dair hikâyeler uydurur. Taşbaşıoğlu, her ne kadar böyle biri olmadığını sıradan bir insan olduğunu söylese de köylü kafasından uydurduklarıyla ona Ermiş sıfatı verir. Muhtar Sefer, onun erdiğini söyleyen Memidik'i döverek cezalandırır, adam yine söylediklerinden geri adım atmaz. Sefer, birkaç defa Taşbaşıoğlu Memet'e suikast düzenleyip onu öldürmek ister; fakat bunu beceremez. Hakkında iftiharlar atarak onu köylünün gözünden düşürmek ister, köylü buna inanmaz.

Romanda Muhtar Sefer'in iktidarı önünde tek tehlike Taşbaşıoğlu Memet'tir. Son çare olarak ilçe karakoluna giderek Taşbaşıoğlu'nun köyde kendini evliya ve peygamber olarak ilan ettiğini köylüyü haraca kestiğini söyleyerek onu ihbar eder. Taşbaş'ı köyden almaya gelen jandarmalara rüşvet vererek kendisinin ihbar ettiğini saklamalarını isteyen Muhtar bu uğurda anlaşma gereği jandarmadan dayak da yese kimse muhtarın samimiyetine

inanmaz. Taşbaşoğlu'nun masum bir köylü olduğunu hakkında söylentilerin köylünün kendi kuruntusu olduğunu anlayan Yüzbaşı, onu hastaları tedavi etmemesi şartıyla serbest bıraksa da bir süre sonra hasta ve sakat insanlar, Taşbaşoğlu'nun evinin önünde dolaşmaya ve ondan medet ummaya devam edince Taşbaşoğlu dayanamayıp onların başını okşar. Bu hasta ve sakatlardan bazılarının gerçekten iyileştiği söylentisi yayıldıkça ona gelenlerin sayısı artar. Muhtar Sefer'in ihbarı üzerine son kez köye gelen jandarmalar onu tutuklayıp götürünce Taşbaşoğlu Memet, tüm bunların Muhtarın ihbarıyla olduğunu bilir. Muhtara dış bileyen köylüler onu öldürmek ister. Hatta kadınlar Meryemce Ana önderliğinde bir gün boyunca Muhtarın evini basmışlar ve taşlamışlardır. Tüm köylü bunun farkındadır. Taşbaşoğlu, jandarmaların bileklerine kelepçe vurmamasını öğütleyerek onlarla birlikte giderken etrafını saran köylülerden Muhtar Sefer'i öldürmemelerini; sadece onunla konuşmayı kesmelerini ister. Bu cezanın ona yeteceğini belirterek çıkar. Yolda büyük bir kar fırtınasına yakalanan jandarmalar, Taşbaşoğlu Memet'in yardımıyla bir mağaraya sığınır ve büyük bir ateş yakarak geceyi burada geçirir. Karakolda dayak yemenin onuruna dokunacağına inanan Taşbaşoğlu Memet, gecenin bir yarısı usulca mağaradan kaçınca hakkında anlatılan efsaneler daha da büyür.

Yer Demir Gök Bakır (Dağın Öte Yüzü – 1) romanında Yalak Köylüleri, Çukurova'da yeterli pamuk toplayamadıkları için Adil Efendi'ye borçlarını ödeyemezler. Romanda borcunu ödeyememek onursuzluğun en büyüğü olarak tarif edilir: “Küplüzâdelerin oğlu köyün başındaki belâyı biliyordu. Bu yıl pamuk dönüşü Adil Efendiye borçlarını ödeyememişlerdi. Bir köy için borcunu ödeyememek onursuzluğun en büyüğüydü. Geleneği yıkmaktı. Ama başka bir şey vardı, beterin beteri. Kasabadaki hiçbir dükkâncı bir daha bu köylüye veresiye vermiyecekti, Adil Efendinin borcunu bir yıl vermediler diye. Bir köy bundan daha büyük suç işleyemezdi” (Yaşar Kemal, 1969: 87).

Romanda Muhtar Sefer; Adil Efendi'nin borcunu mutlaka alacağını ve daha önce borçlarını almak için köylere girerek borcu olanların kadınlarının donlarına kadar her şeylerini aldığını belirterek köylüleri korkutur Bu yüzden zaten yoksul olan köylülerin kışın hayatta kalmak için ellerindeki mallarını saklamaları gerektiğini söyler. Yoksul köylüler, bu yüzden mallarını bir süre sakladıktan sonra Adil Efendi'nin gelmediğini görürler. Muhtar, bu defa da köylülerin yoksul olsa da onurlu olduklarını göstermek için mallarını ortaya çıkarmaları gerektiğini söyleyerek köylüleri kontrol altına alır. Romanda köylülerin yoksulluğu şöyle anlatılır: “Evler de tamtakırdı. Çuvallarda un, bulgur, hızmanlarda yağ yoktu. Yatak yorgan, kapkacak yoktu. Bu kadar yoksul, bu kadar hiçbir şeysiz köy, dünya dünya oldu olalı görülmemiştii” (s. 115).

Yaşar Kemal, kitaplarında sürekli çalışmalarına rağmen köylülerin yoksul kalmasına karşılık zenginlerin oldukları yerde paralarını artırmasını eleştirir. Bu da Marksist Eleştiri yöntemiyle paralel düşündüğünün göstergesidir. Marks'a göre, insan yoksulluğu ve kıtlık sorunları, (parayla temsil edilen) toplumsal servetin eşitsiz aktarımı nedeniyle (örneğin gıda gibi) maddi zenginliğin sistematik olarak yanlış, orantısız ve haksız dağılımını yansıtıyordu – öyle ki, “büyümenin sınırları” kapitalizme içseldi. (Castree, 2021). Romanda köylünün yoksulluğuna karşın Adil Efendi'nin bu kadar zengin olması adaletsizlik olarak anlatılır: “Adil Efendi bir yılcık borcunu ödeyememenin suçunu ne kadar büyütmüş, bu işi bu hale nasıl getirebilmişti? Demek ki, bu küçük kasabada bu kadar zengin olabilmenin bir sebebi olacaktı!” (s.87).

Uzunca Ali, Zengin Adil Efendi'nin borçlarına karşılık yoksul köylünün elinde ne var ne yok alacağını annesi Meryemce'yle dertleşirken şöyle dile getirir: “Öyle mi, ana? Bu kadar zengin adam, yer gök onun, ne diye gelsin de bir fikara köyü soysun, öyle değil mi ana ?”

Soyar soyar. Hem de nasıl soyar! Soyarken de sevincinden patlar” (s. 173).

Romanda adil olmayan bir dünyada zengin Adil Efendi'nin kendisine borcu olan yoksulları nasıl acımasızca soyduğu anlatılır. Hayatları boyunca emek harcadıkları halde sadece yoksulluklarını artıran Anadolu köylüsünün durumunu Yaşar Kemal, yukarıda alıntıladığımız satırlarda çok güzel anlatır. Aslında Smith'e göre marksizmin işi, görünüşe meydan okumak ve 'doğa meselesinin', başka ne türde ele alınırsa alınsın gerçekte, herhangi bir toplumun, onun varlığını sürdüren serveti nasıl tanımladığı, yarattığı ve dağıttığı meselesi olduğunu göstermektir. Bunun normatif çıktısı, doğanın neye engel olduğunu ya da mümkün kıldığını sormak değil, aksine 'doğanın' daha demokratik, daha adil ve daha fazla kolektif denetime tabi olarak nasıl üretilebileceğini düşünmektir (Smith, 2008: 239-66'dan akt. Biro, 2005: 12-47).

Ortadirek adlı romanda büyük ölçüde olayın merkezinde olan Meryemce ailenin köklü, yaşlı ferdi; köylünün de en yaşlılarından biridir. Ailenin temeli, orta direğidir. Direnci temsil eden bu yaşlı kadın, zor hayat şartlarına rağmen yaşamayı sürdüren köylü halkın sembolüdür. Yıllarca yoksulluk, sıkıntı görmüş olan Meryemce ağaların baskısına, muhtarların üç kağıtçılığına rağmen seksen yaşını bulmuş, yürüdüğü yolun sapa oluşundan etkilenmeyecek güçte bir insandır. Çukurova köylüleri de tıpkı onun gibi hayatın zorluklarına karşı direnen, haksızlıklarla savaşıyor yaşamını sürdürme çabası içinde olan insanlardır (Katar Bolat, 2006: 57).

Romanın başka bir yerinde köylülerin yoksulluğu üzerlerine giyecek bir şey bulamamalarıyla okuyucuya aktarılır: “Köyün insanların üstübaşı yırtık, ayakları yalındı ama, şimdiye kadar, büyük kıtlıklarda bile hiç birisinin kılığı

böyle hırpani, böyle bir iplik çeksen kırk yama dökülür olmamıştı. Çocuklar, yaşlılar, erkekler, yarı çıplaktılar. Ve hepsinin de ayakları yalındı” (s. 115-116).

Adil Efendi'nin Yalak Köyü'ne gelerek borçlarını alması ihtimaline karşı köylüler, ellerindeki ufak tefek şeyleri saklamaya çalışırken köyde Recep adlı karakter, yoksulluğunu şu sözlerle dile getirir: “Bizim saklayacak hiçbir şeyimiz yoktu. Ben saklayacak bir şey aradım, bir iğne bile bulamadım saklayacak. Bir zoruma gitti ki... Yoksulluk şimdiye kadar bana böyle koymamıştı. Baktım ki, aradım ki, Adil'den saklayacak hiçbir şeyim yok” (s. 124).

Adil Efendi köye gelmeyince bu kez Muhtar Sefer, köylüyü baskı altına almak ve Adil Efendi'yle korkutmak için köylülerin birleşip Adil Efendi'ye giderek yoksul olduklarını bu yıl pamuk toplayamadıkları için para kazanamadıklarını ve bu yüzden borçlarını ödeyemeyeceklerini söylerlerse Adil Efendi'nin kendilerini affedebileceğini belirtir: “Bu adam artık gelmeyecek mi? Varıp gitsek de ayağına düşsek, tüm söyledikleri yalandır, Yalak köyü çok çok yoksuldur, gel de halini gör, desek. Saklayacak bir çöpümüz yok ki saklayalım Adil Efendi. Gel de köye halimizi gözlemlenle gör, desek, gelmez mi ki? Gel de canımızı, çocuklarımızı al, ya da bu yıl bu işten vazgeç, istersen gelecek yıl, pamuk dönüşü tüm kazancımız senin olsun, desek. Yemin etsek ki, bu yıl Çukurun en verimli tarlalarını, gece demeyip gündüz demeyip, biz toplayacağız, öteki köylülerin beş misli, on misli toplayacağız, tüm kazancımızı da sana vereceğiz. Ne dersin Adil Efendi? Kul sıkışmayınca Hızır erişmez... Yetiş imdadımıza Hızır gibi, yüreği iyilik dolu Adil Efendi, desek. Bağışlamaz mı ola?” (s. 137).

Yaşar Kemal, Yalak köylülerinin hayatta kalmak için sürekli çalışmalarını ve buna rağmen yoksulluktan kurtulamamalarını anlatırken aslında bir bakıma Marksist Felsefe'nin ilkelerine gönderme yapar: “Öz düşüncesi olayları ekonomik sebeplerle açıklamak olan Marksist Felsefe'de, insanın en büyük ihtiyacının hayatını kazanmak olduğu üzerinde durulur. Bu durum genellikle hayatın, kapital sistemin acımasız taraflarını edebî esere olduğu gibi yansıtmakla gerçekleştirilir” (Akgül, 2014: 4).

Yazar, yoksul olan insanların hayata tutunmak amacıyla dine sığınmalarını Taşbaş Memet'e “Ermiş” muamelesi yapmalarıyla açıklar. Köylü, gece gündüz çalışmasına rağmen yoksulluktan kurtulmayınca kendi içinden bir ermiş yaratarak ondan medet umar ve onun Allah tarafından yoksulluklarını bitirmek üzere gönderildiğini düşünür: “Kulun kurbanın olam Taşbaş Efendimiz” diyordu Fatmaca Karı. “Allah seni bir gönderdi bize, derilere derman, yoksulluğa umut diye gönderdi” (s.373).

Köylülerin dini inançları gereği ortaya çıkardığı “Ermiş” mevzuu da zenginlik / yoksulluk bağlamında ele alınır: “Bütün ermişler bunu istememişler miydi? İşte kelleleri de bu yüzden gitmişti ya... Zenginden alıp fakire vermek istemeseler, kim onların derisini yüzerdi, Kim onların tüylerine dokunurdu? Kimse onların tüylerine dokunamazdı ama, ermiş diye de hiçbir fikara onların yüzlerine bakmazdı. Ermiş ermiş yapan fıkardır. Fıkalar ermişlerden tüm dertlerine, hastalıklarına, sayrılıklarına, yoksulluklarına derman ararlar. Zulümlere öldürmelere, harplere karşı koysun isterler” (s. 450-451).

Yaşar Kemal, yoksul insanların kendi yoksulluklarından kurtulmak için ermiş, şeyh, baba, sultan, evliya, dede, pir... gibi insanlardan medet umduklarını romanda Taşbaş Memet aracılığıyla dile getirir.

Ölmez Otu (1968); *Dağın Öte Yüzü* serisinin üçüncü ve son kitabıdır. Roman, önceki kitaplarla bağlantılı olarak Yalak köylülerinin yaşadığı ekonomik sıkıntılar ve köy muhtarı Sefer'in köydeki huzuru yok etmek için attığı iftiraları ve kurduğu komploları anlatır. Romanda farklı karakterler kendi öykülerini yaşar. Yazar, farklı karakterlerin öykülerini romanın sonunda bir araya getirir.

O yıl yine Çukurova'ya inme vakti gelmiştir. Uzunca Ali, artık yaşlanmıştır ve sürekli söylenen annesi yüzünden önceki yıl yeterince pamuk toplayamadığı için annesini köyde bırakma kararı alarak eşini ve çocuklarını da alarak köylüyle birlikte Çukurova'ya iner. Muhtar Sefer, Ali'nin annesini öldürdüğü iftirasını yayarak köylüyü Ali'ye karşı kıskırtır ve onu dövdürür. Bereket versin o yıl pamuk topladıkları tarla verimlidir ve çok fazla pamuk toplamışlardır. Ali herkesten çok çalışarak borcunu ödemenin hesaplarını yapmaktadır. Ali köylülerle birlikte Çukurova'da çalışırken Muhtar Sefer, kirli bir planla hizmetçisi Yetim Ömer'i köye gönderir. Meryemce Ana, Ömer'i çok güzel karşılayıp birkaç gün onu horoz eti ve topladığı mantarlarla beslese de Ömer, Muhtar'a verdiği sözü tutar, Meryemce'yi öldürür.

Muhtar Sefer, kendi çıkarlarını her şeyin üstünde tutan, acımasız, köylüyü sömüren birisidir. Menfaatine göre hareket eder. Kendi eline birkaç kuruş fazla geçsin diye köylünün sefaletine göz yumar. Sırtını da iktidar partisine dayamış olmanın rahatlığıyla köyde nüfuzunu kullanır. İktidara geçen parti hangisiyse ona yakın görünerek çıkarlarını korumaya çalışacak kadar iki yüzlü, aşağılık bir insandır. Taşbaşoğlu'nun şu sözleri muhtarı tanımlamaya yardımcı olur (Katar Bolat, 2006: 59).

Memidik; önceki romanda Taşbaşoğlu Memet'in “Ermiş” olduğunu iddia ettiği için Muhtar Sefer'in adamı Ömer'den yediği dayağın intikamını almak için roman boyunca muhtarı öldürme planları yapar. Memidik, muhtarı öldürmeden âşık olduğu Zeliha'nın yüzüne bakamayacağını ve onunla evlenemeyeceğini düşünür. Düş ile gerçek arasında yaşayan Memidik'in bazı olayları yaşayıp yaşamadığı belli değildir. Muhtar Sefer'i öldürmeyi planlar,

fakat her defasında elleri heyecan ve korkudan titrer, bu yüzden de öldürme girişimi başarısızlıkla sonuçlanır. Gücünü ve cesaretini topladığı bir gün öldürdüğü adam Şevket Bey çıkar. Kendi halinde kimseye zararı dokunmayan bu adamı öldürdükten sonra cesedini önce bir ağaca bağlar, sonra kuyuya atar, sonra yakmaya karar verir ve en son gömer. Her gece ceset rüyasına gelir ve köylülerin cesedi bulup jandarmaya haber vereceklerini ve bu yüzden tutuklanacağı korkusuyla huzuru kaçır. Üstelik üç atlı da sürekli Şevket Bey'i aramaktadırlar. Çukurova'da günlerce süren bir yağmurun ardından çıkan sel sularında Şevket Bey'in cesedi kaybolunca Memidik biraz rahatlar. Bu arada köyde hemen her erkekle birlikte olan Deli Bekir'in işveli, cilveli karısı Memidik'e musallat olur. Memidik de Zeliha'yı hayal ederek onunla ilişkiye girer ve bu yolla incinmiş gururunu düzeltir.

Koca Halil, pamuk hırsızlığı yaparken Süllü adındaki bir genç tarafından yakalanır ve boynuna ip geçirilip yüzüne tükürülerek çeşitli hakaretlerle Yalak köylülerinin bulunduğu tarlaya atılır. Köylüler, Çukurova'da pamuk toplarken bir gün ansızın tarlaya Taşbaş Memet gelir. Yorgun, zayıflamış ve giysileri yırtık ve perişan halde gördükleri bu adamın Ermiş Taşbaş Memet'in kendilerine gönderdiği bir benzeri olduğuna inanan köylüler önce onu görmezlikten gelir, sonra Kel Aşık başta olmak üzere herkes onunla alay eder. Karısı bile kocasını tanımaz ve ondan uzak durur. Muhtar Sefer için intikam vakti gelmiştir. Herkesin içinde Taşbaş'a çeşitli hakaretler ederek köylüyü ona karşı kıskırtır. Çünkü onun yüzünden bir yıldır köyden hiç kimse kendisiyle konuşmamaktadır. Böyle olunca onuru incinen Taşbaş Memet, nehre atlayarak intihar eder. Bu olaya çok üzülen Memidik, Muhtar Sefer'i öldürüp cezaevine girer.

Romanın sonunda bereketli bir sezon geçirip çok para kazanan hatta en çok pamuğu topladığı için ödüllendirilen Uzunca Ali ve beraberindekiler sevinçle köylerine döner. Uzunca Ali, evine girdiğinde öldürülen annesinin şişmiş cesediyle karşılaşır.

Eserde ırgatların ağalar tarafından acımasızca çalıştırılmasının, ekmek derdinden dolayı yağmurun ve güneşin altında çalışmalarını da sorgulamayıp kaderlerine boyun eğmelerinin ve her hâlükârda tevekkül etmelerinin temelinde bilinçsiz bir din olgusunun, bu olgu tarafından uyuturulmuş olmalarının yattığı aşikârdır. Kulaktan dolma bilgilerle hareket eden kahramanlar; bu duyduklarının doğru olup olmadıklarını dahi bilmezler, bunu sorgulamaktan da acizdirler çünkü onlara göre ne olursa olsun Tanrı'nın bir bildiği vardır ve yoksul olmalarında da bir hayır vardır, düşüncesiz karakterlerin çoğunda vardır. Bu durum da insanlarda bir boşvermişlik hissi, bir kadere teslimiyet tavrı yaratır.

Dağın Öte Yüzü serisinin üçüncü kitabı olan *Ölmez Otu* (Yaşar Kemal, 1983) romanında önceki yıl kendilerine zorluk çıkardığı için oğlu Ali tarafından köyde yalnız bırakılan Meryemce Ana, Çukurova'ya doğru yürüyen yoksul köylüleri hayal eder: "Tarlalar dolusu, yollar dolusu ırgatlar... Gözleri keder içinde, yoksul, aç. Elleri kocaman karıncalar gibi Çukurova düzündeki kaynaşan ırgatlar..." (Yaşar Kemal, 1983: 173) ifadeleriyle kendi köyünün insanların yoksulluğunu tasvir eder. Her yıl aynı şevkle çalışmasına rağmen yoksulluktan kurtulamayan köylünün kaderi açlık ve perişanlıktır. Oysaki Sosyal Devlet olmanın gereklerinden biri, herkesin insan haysiyetine uygun bir yaşam sürmesine yetecek ölçüde ücret alması hakkı (Dursun, 2017: 350) almasıdır. Marksizm de bunu öngörür. Yaşar Kemal'in bu üç roman serisinde vurgulamak istediği aslında budur.

Romanda Meryemce Ana zaman zaman yoksulluğuyla ilgili düşler görür ve Vurgun Ahmet sayesinde Periler Padişahı'nın sarayına yerleşmeyi hayal eder. Yoksullukların ve zulümlerin hep insanın insana ettikleri yüzünden olduğunu bilen Padişah; içlerinden en soylu ve yiğit kadın olan Meryemce'yi sarayına kabul edecektir: "Şu insan soyunda iş yok iş olmaya ya, diyor. Onlar harp ederler, diyor, onlar birbirlerini öldürürler, diyor, birbirlerinin gözlerini oyarlar. Onlar hak yerler, zulmederler, kötülük ederler, birbirlerini kul köle ederler, birbirlerini aç yoksul bırakırlar, onlar korkaktırlar, yiğitlere bunca hayranlıkları da hep korkak olduklarından, onlar düşkünün ezerler, zorluya boyun eğler. İler tutar yerleri yoktur, ama içlerinde Meryemce Ana gibileri de var, onurlu. Ahmet, getir bakalım, şu Meryemce ne biçim anaymış, biz de görelim. Dilerse sarayımızın yanında ona bir saray verelim. Saygıda bulunalım. İki mübarek ellerinden öpelim" (s.238).

Meryemce, hayatı boyunca büyük zorluklara göğüs germiş, çocuğunu ve torunlarını büyütmüş, geliniyle ve oğluyla, zaman zaman çatışmalı ve inada dayanan bir ilişki olsa da, ilgilenen cesur ve emektar bir kadındır. *Yer Demir Gök Bakır* romanında Meryemce, direnişin sembolü olarak aktarılır. Muhtara direnen kadınların başında gelir. Hep birlikte gelip Muhtar Sefer'in kapısına dayanırlar onu linç etmeye çalışırlar. Muhtar Sefer, kapıları pencereleri kapatıp elinde silahla sessizce beklemeyi tercih edince tüm kadınlar evin kapısını taşlamaya başlar. Onu yeterince korkuttuklarına karar verdikten sonra Meryemce Ana başta olmak üzere kadınlar evlerine geri döner. Bu denli önemli bir karakter olan Meryemce'nin onca iyilik ettiği Ömer tarafından öldürülmesi, ayrı bir trajedidir. Ömer'in kendisine iyiliği dokunan ve kendisini çocuğu gibi karşılayan Meryemce'yi öldürmesi de yine onun yoksulluğu ve kimsesizliğiyle açıklanabilir. Çünkü o, Muhtar Sefer'in yanında yaşayan kimsesiz, yetim bir gençtir. Çocukluğundan itibaren Muhtar Sefer tarafından büyütülmüş bakılmış biri olduğu için onun kölesi gibidir. Kendi başına kararlar alamaz, eylemlerini hep Muhtar Sefer yönlendirir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Marksizm, felsefe olarak dünyadaki insanların eşit şartlarda ve adil bir dünyada yaşamalarını öngörür. Dünyadaki herkesin insan haysiyet ve onuruna yakışır bir yaşam standardına kavuşması Marksizm'in temel amaçları arasında bulunmaktadır. Cumhuriyet Dönemi Türk romancılığının ve öykücülüğünün önemli temsilcilerinden biri olan Yaşar Kemal, yapıtlarında Anadolu insanının saf dünyasını en yalın haliyle aktaran yazarlarımızdan biridir. O, düşünsel yapısı gereği de insan onurunu her şeyin üstünde tutan bir aydın olma tavrını hayatı boyunca takındı. Politik söylemleri zaman zaman dönemin iktidarları tarafından cezalandırılrsa da o doğruyu söylemekten hiç vazgeçmedi. Sait Faik'le yaptığı bir sohbet: “Benim kitaplarımı okuyanlar yoksullarla birlik olsunlar, yoksulluk bütün insanlığın utancıdır.” (Avşar, 2015: 104). Felsefesini açıkça dile getiren Yaşar Kemal'in *Dağın Öte Yüzü* serisinde Anadolu köylüsünün yaşam mücadelesi ele alınır. Romanlarda mekân olarak işlenen Yalak köyünün yoksul insanların pamuk toplayıp satmaktan başka bir geliri yoktur. 15 gün yaya olarak süren ve 1.5 ay çalışmadan elde edilen paranın asgari geçim şartlarını karşılamadığı roman boyunca dile getirilir. Köylüler tüm çabalarına rağmen yoksulluktan kurtulamazlar. İktidar partileri ve zengin sınıfla işbirliği yapan Muhtar Sefer de köylülerin kendisine kulluğunu sürdürmek ve onları sürekli muhtaç halde tutmak için çorak tarlaları tercih eder. Böylece yeterli miktarda pamuk toplayamayan ve para kazanmayan köylüler, onun iktidarını sağlamlaştırmaya devam eder. Yaşar Kemal, bu roman serisinde Anadolu köylüsünün yoksulluğunun etkisiyle nasıl bir düşün dünyasına sürüklendiğini, batıl inançlara bulaştığını, kendi içinde kavgalarını ve kendi mitolojik kahramanlarını yaratarak ona değişik misyonlar yüklediğini yer yer deyişler, atasözleri ve deyimleri de kullanarak samimi bir halk diliyle okura anlatır. Bunu yaparken postmodernist yazarların uyguladığı bilinçakışı, psikolojik gerilim, metinlerarasılık gibi teknikleri kullanmayı ihmal etmez.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Bitlis Eren Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinatörlüğünde hazırlanan BEBAP 2023. 12 numaralı, “100. Doğum Yılında Anadolu'nun Kültür Hafızası: Yaşar Kemal” adlı proje ile desteklenmiştir. Çalışmamızı maddi olarak destekleyen Bitlis Eren Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Akgül, A. (2014). Marksist eleştiri ve nazım hikmet'in 'galip usta' şiirine yansıyan hayatlar. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, II, 4.
- Altheide, D. (1996). Process of document analysis. D. Altheide (Edt.) *Qualitative media analysis*. Thousand Oaks: Sage Pub.
- Anderson, P. (1982). *Batı'da Sol Düşünce*. Bülent Aksoy (Çev). İletişim Yayınları
- Avşar, R. E. (2015). *Yoksulları Edebiyatla Görünür Kılmak: Sait Faik Abasıyanık Öykülerinde (1936-1954) Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk Temsilleri*. [Yüksek Lisans, İstanbul Bilgi Üniversitesi – İstanbul].
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Biro, A. (2005). *Denaturalizing ecological politics* (Toronto: Toronto Üniversitesi Yayınları). Castree, N. (1995) 'The nature of produced nature'. *Antipode* 27, 1: 12-47.
- Callinicos, A. (1995). *Theories and narratives: reflections on the philosophy of history*. Durham: Duke University Press.
- Castree, N. (2021). Kapitalizm ve politik ekolojinin marksist eleştirisi. <https://www.polenekoloji.org/kapitalizm-ve-politik-ekolojinin-marksist-elestirisi/>.
- Dursun, H. (2017). (Marksist kuram açısından), Kapitalist düzende ücret ve kuramın görüşlerinin Türkiye'deki asgari ücrete yansımaları. *TBB Dergisi*, 128, 350.
- Filizok, R. vd. (2019). *Eleştiri kuramları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Katar Bolat, H. (2006). *Yaşar Kemal'in Romanlarında Sosyal İlişkiler Açısından Şahıs Kadrosu*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi – Elazığ].
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *SUSBID (Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi)*, 8(15), 170-189.
- Marx, K., & Engels, F. (2002). *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*. Kenan Somer (Çev). Sol Yayınları.
- Miliband, R., Poulantzas, N., & Laclau, E. (1990). *Kapitalist Devlet Sorunu*. (Çev. Yasemin Berkman). İletişim Yayınları.
- Miliband, R. (1989). *Kapitalist Devlet*. (Çev. Osman Akinbay). Belge Yayınları.
- Moran, B. (2014). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış – 2*. İletişim Yayınları.
- Özkaya, A. (2021). Karl marx ve marksizm: en genel hatlarıyla marksizm neler söyler? marksizm'e yönelik eleştiriler nelerdir? <https://evrimagaci.org/karl-marx-ve-marksizm-en-genel-hatlariyla-marksizm-neler-soyler-marksizme-yonelik-elestiriler-nelerdir-10371>
- Smith, N. (2008) 'Afterword to the third edition'. in N. Smith *Uneven Development*. Georgia Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, V., & Topdaş, F. (2016). Toplumsal Gerçekçilik Bağlamında Yaşar Kemal'in 'Dağın Öte Yüzü' Üçlemesi. *Journal of Turkish Language and Literature*, 2(1), 463-482.
- Uyan, H. (2016). *Marksizm ve Devlet İlişkisi: Dünyadaki Uygulamalar ve Günümüzdeki Marksist Devlet Tartışmaları*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi- Diyarbakır].
- Yaşar Kemal (1969). *Dağın Yer Demir Gök Bakır (Dağın Öte Yüzü – 1)*. Ant Yayınları.
- Yaşar Kemal (1983). *Ölmez Otu (Dağın Öte Yüzü – 3)*. Tekin Yayınevi.
- Yaşar Kemal (1991). *Ortadirek (Dağın Öte Yüzü – 1)*. Toros Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Yiğitler, Ş. Ş. (2022). *Yaşar Kemal'in Öykücülüğü*. Gece Kitaplığı.
- Seale, C. (1999). Quality in qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 5(4), 465-478.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %100'dür.

Yazar 1: Araştırmada literatür taraması, araştırma ve analizlerin tamamı.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.